

УДК 339.5

Ібатулін М.І.,
к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та
зовнішньоекономічної діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department of the
administrative management and foreign economic affairs
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Агропродовольчий сектор України має потужний потенціал розвитку у світовому масштабі, проте наявність потенціалу ще не означає його автоматичної реалізації, а загострення кризових явищ у галузі вимагають розроблення дієвої аграрної політики на основі механізму ефективної державної підтримки галузі. Державна підтримка агропродовольчого виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва на рівні, щоб вести розширене відтворення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів і покращення добробуту їхніх сімей, формування передумов для збереження та комплексного розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування, розширення експортного потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку державного регулювання та фінансування агропродовольчого сектору досліджуються багатьма вітчизняними вченими, такими, як Т.М. Осташко, О.М. Могильний, Б.Й. Пасхавер, І.В. Кобута та ін. У їх працях значна увага приділяється оцінці ефективності політики державної підтримки та її впливу на розвиток АПК України. Проте, на нашу думку, недостатньо вивчений світовий досвід у наданні державної підтримки, що вимагає проведення комплексного дослідження механізму державної підтримки сільського господарства України порівняно з країнами-основними конкурентами України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та визначення пріоритетів державної регуляторної політики у цій сфері.

Постановка завдання. Здійснити оцінку сучасного стану державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції, з'ясувати причини її низької ефективності та запропонувати шляхи удосконалення використання бюджетних коштів в умовах орієнтації на ринки ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна фінансова підтримка має важливе значення в системі фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва, оскільки дозволяє впливати на вирішення проблем, пов'язаних із суспільною значущістю галузі (забезпечення національної продовольчої безпеки, пом'якшення природних та економічних ризиків, збереження навколишнього середовища, гармонійний розвиток сільських територій та виробничої діяльності різних організаційних форм господарювання) [1, с. 112].

Державним бюджетом на 2012 р. передбачено виділення на цілі АПК 8,2 млрд. грн., що на 2 млрд. менше проти 2011 року. Відповідно питома вага вказаних видатків у загальних видатках державного бюджету становить 2,3%, що удвічі менше порівняно з 2007 роком.

Сукупна державна підтримка на 1 га сільськогосподарських угідь в Україні поступово зростає, але залишається на рівні до 100 доларів на 1 га, тоді як в США, Канаді та ЄС даний показник коливається в межах 150-700 доларів на 1 га. Внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів обсяги фінансової підтримки галузі є недостатніми і не враховують реальних потреб розвитку аграрного сектору [2, с. 56].

Нинішній політиці бюджетного фінансування притаманна різновекторність, що не сприяє ефективності здійснюваних заходів в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів.

Залишаються недосконалими механізми використання бюджетних коштів. Зокрема, у 2011 р. більшість бюджетних програм було профінансовано менше ніж на 50%.

Діюча державна фінансова політика щодо регулювання темпів розвитку агропромислового виробництва не забезпечує належного доступу сільськогосподарських товаровиробників до ринку фінансових ресурсів, формування сприятливого інституційного середовища та вирівнювання умов господарювання.

Основними проблемами кредитного забезпечення аграрного сектору економіки є недостатність кредитних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення та розвитку середнього і малого

бізнесу на селі; висока вартість банківських кредитів; складність процедур одержання кредитів; неможливість надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них; відсутність гарантійного механізму при залученні кредитів.

В кризовий період забезпечення аграрного сектору кредитними ресурсами знизилася більш як у три рази – від 20,1 млрд. грн. у 2008 році до 6,8 млрд. грн. у 2009 році.

Не зважаючи на те, що зростання обсягів кредитів для села у 2010-2011 роках відновилося, потреба аграрного сектору в кредитних ресурсах не задовольняється. При мінімальній потребі в кредитах в межах 20 млрд. грн., одержано у 2010 році 10,1 млрд. грн., а за 10 місяців 2011 року – до 10,4 млрд. грн.

Проблеми у сфері кредитного забезпечення зумовлені нерозвиненістю інфраструктури аграрного кредитного ринку та низьким рівнем кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників [3, с. 136]. Неможливість залучити кредити під заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них спричиняє зростання дефіциту обігових коштів та капітальних вкладень у сільськогосподарське виробництво.

Існуюче законодавство не сприяє створенню кредитних кооперативів, або кредитних спілок за участю юридичних осіб, що в цілому не дає можливості притоку додаткових грошових коштів у сільську місцевість.

Одним із чинників, що стримують дієвість інструментів фінансово-кредитного механізму підтримки, є: низький рівень розвитку кредитних кооперативів або кредитних спілок за участю юридичних осіб; повільне запровадження системи кредитування із використанням складських свідоцтв; недостатній розвиток системи страхування сільськогосподарського виробництва; неготовність правової та судової систем країни, зокрема, до оперативного прийняття рішень; незрілість інституту виконання судових рішень; відсутність єдиної консолідованої та достовірної бази даних по господарствах (площі, урожайність та ін.), єдиного реєстру земельних ділянок і прав на них; слабкий розвиток інфраструктури ринку, зокрема логістики [4].

Забезпечення ефективності фінансової підтримки товаровиробників аграрного сектору можливо за умови: подальшого розвитку системи складських документів, включаючи регіонально- і функціонально-орієнтовану складську інфраструктуру; оновлення підсистеми електронної реєстрації документообігу складу та сертифікації складів; розробка та впровадження спрощених механізмів правозастосування; створення механізмів компенсації втрат; розробка та впровадження спрощеної форми складських документів на зерно; розробка та впровадження складських документів для зберігання й контролю за продуктами переробки зерна та іншої сільськогосподарської продукції; введення електронної форми складських документів, що дозволить спростити доступ до біржової торгівлі, фінансових та інших ресурсів для сільськогосподарських виробників; створення електронної торговельної платформи; система, що базується на електронних складських документах, повинна передбачати можливість інтеграції інших національних систем; інтеграція системи складських документів на зерно в біржову торгівлю; доповнення існуючої системи сертифікації зернових складів у частині введення поняття «Категорія складу зерна».

Податкова політика щодо аграрного сектору економіки потребує суттєвого реформування та забезпечення регулюючих властивостей податків. Наявність численних податкових пільг у сфері оподаткування, які безсистемно надаються суб'єктам аграрного ринку, починаючи з кінця дев'яностих років, призвела до порушення конкурентного середовища. Обсяги наданих податкових пільг суттєво перевищують обсяги прямої бюджетної підтримки (у 2011 році таке перевищення становить більш як два рази), при цьому бажаного ефекту для держави вони не приносять [5, с.12].

Діючи державна фінансова політика щодо регулювання темпів розвитку агропромислового виробництва не забезпечує належного доступу сільськогосподарських товаровиробників до ринку фінансових ресурсів, формування сприятливого інституційного середовища та вирівнювання умов господарювання через низький рівень обізнаності селян про можливості одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання [6, с. 37]. Переважна більшість вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишається без неї: у 2012 р. із 52 тис. сільськогосподарських підприємств підтримкою скористалися тільки 2,3 тис. товаровиробників, пільгові кредитні ресурси використовували лише 10% фермерських господарств, соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах країни взагалі не надавалися. Для отримання компенсації коштів через механізм здешевлення кредитів агропромислового підприємству необхідно надати більше десяти документів, а рішення про доцільність виділення кредиту приймається на закритих засіданнях конкурсних комісій Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій. Крім того, даний вид підтримки надається юридичним особам і залишає поза увагою особисті селянські господарства, тому реально кошти отримують великі фінансово потужні приватні підприємства.

За розрахунками, обсяги податкових пільг сільськогосподарським товаровиробникам у 2010-2011 рр. оцінюються близько 10,5-11,2 млрд. грн. (основну частку в них становлять пільги, надані у вигляді спеціальних режимів та порядків справляння ПДВ у сфері агропромислового виробництва).

Кошти, що залишаються у вигляді несплачених податків, витрачаються суб'єктами господарювання безконтрольно, без урахування державних орієнтирів у розвитку аграрного ринку [7, с. 56].

Пряме податкове навантаження на сільськогосподарських товаровиробників важко назвати обтяжливим – в останні роки вони сплачують менше 6 грн з 1 га сільгоспугідь, що складає менше 0,2% по відношенню до отриманої з такої площі виручки. Проте таке навантаження не диференціюється для окремих суб'єктів агропромислового виробництва, що ставить їх у нерівні умови господарювання.

В Україні практично відсутня система страхового захисту сільськогосподарського виробництва від погодних негараздів. У сільському господарстві страхування ризиків здійснюється менше, ніж на 5% площ від загального обсягу посівних площ, тоді як у більшості розвинутих країн цей показник сягає 70-80%.

Участь сільськогосподарських підприємств у страхуванні склала лише 3,2% від загальної кількості, що свідчить про низький рівень охоплення страховим захистом майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників.

Низька ефективність страхування як інструменту фінансово-кредитного механізму зумовлена низкою причин: низький рівень державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції в умовах існування дефіциту обігових коштів у сільгоспвиробників для потреб страхування; на урядовому рівні концептуально не визначено механізм надання підтримки страхуванню сільськогосподарської продукції, визначено загальні обсяги та конкретні розміри виплати страхових субсидій; відсутні обґрунтовані тарифи на страхування сільськогосподарських культур для визначення реального рівня захисту залежно від зони їх вирощування та притаманних ризиків; відсутній реальний захист споживачів послуг страхових компаній [8, с. 237].

Ситуація, яка склалася сьогодні у сфері страхування сільськогосподарської продукції, не створює належних передумов для забезпечення стабільності розвитку виробництва та призводить до неефективного витрачання державних фінансових ресурсів, що спрямовуються на підтримку галузі.

Серед причин існування зазначеної проблеми варто виділити наступні:

– нині відсутня державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції, водночас існує дефіцит обігових коштів у сільгоспвиробників для потреб страхування;

– на урядовому рівні концептуально не визначений механізм надання підтримки страхуванню сільськогосподарської продукції, необґрунтовані загальні обсяги та конкретні розміри виплати страхових субсидій;

– відсутність обґрунтованих тарифів на страхування сільськогосподарських культур для визначення реального рівня захисту, залежно від зональності їх вирощування та притаманних ризиків;

– відсутній реальний захист споживачів послуг страхових компаній.

Висновки з даного дослідження. Удосконалення напрямів і механізмів державної фінансової підтримки повинно передбачати розподіл наявних бюджетних ресурсів підтримки відповідно до основних стратегічних завдань галузі по таких напрямках:

– формування ринкової інфраструктури та стимулювання попиту на сільськогосподарську продукцію;

– здійснення прямих бюджетних виплат товаровиробникам у порядку та обсягах, що не суперечать взятим зобов'язанням перед СОТ;

– забезпечення розвитку сільських територій, збереження навколишнього середовища.

З метою забезпечення ефективності прямого бюджетного фінансування виробничих програм необхідно:

– вдосконалити порядок визначення суб'єктів одержання підтримки через диференційований розподіл бюджетних коштів у розрізі заходів підтримки як за соціальною спрямованістю, так і за економічною ефективністю;

– врахувати зменшення кількості бюджетних програм підтримки сільського господарства, покращити їх склад та структуру з дотриманням логічної послідовності запровадження за їх змістом, пріоритетністю, черговістю, термінами виконання та обсягами фінансування;

– посилити закріплення на законодавчому рівні стимулюючої ролі бюджетної підтримки з метою забезпечення нарощення обсягів виробництва вітчизняної конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та просування її на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Державна фінансова підтримка розвитку сільських територій має спрямовуватись на забезпечення соціального захисту зайнятого в сільському господарстві населення та створення належних умов праці й проживання, здійснення природоохоронних заходів, екології, а також збереження сільського способу життя та національних традицій.

Література

1. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борщ // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 111–116.

2. Бураковський І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: Вплив торговельної політики на людський розвиток / І. Бураковський, В. Мовчан. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2011. – 128 с.

3. Узун В.Я. Российская политика поддержки сельского хозяйства и необходимость ее корректировки после вступления в ВТО / В.Я. Узун // Вопросы экономики. – 2012. – № 10 – С.132-149.
4. Чапко І. Сучасна політика підтримки сільського господарства в Україні (аналіз та пропозиції) [Електронний ресурс] / І. Чапко, І. Кобута. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – Режим доступу : http://www.un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy_support_UKR_.pdf.
5. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.
6. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуроров та ін. ; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 56 с.
7. Комарова І.В. Государственная поддержка аграрного сектора России и Украины: сравнительный анализ с использованием международных показателей [Электронный ресурс] / И.В. Комарова // Научный журнал КубГАУ. – 2010. – № 55(01). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-podderzhka-agrarnogo-sektora-rossii-i-ukrainy-sravnitelnyy-analiz-s-ispolzovaniem-mezhdunarodnyh-pokazateley>
8. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А.Д. Діброва. – К. : ВПД „Формат”, 2008. – 488 с.

References

1. Borshch, A.H. (2009), “Budgetary support of the agrarian sector in the conditions of transformation processes in economy of Ukraine”, *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 111–116.
2. Burakovskiy, I. and Movchan, V. (2011), *Otsinka potreb Ukrainy u haluzi spryannia mizhnarodnii torhivli: Vplyv torhovelnoi polityky na liudskiy rozvytok* [The needs assessment of Ukraine in the field of promotion of international trade: Influence of trade policy on human development], *Analitychno-doradchyi tsentr Blakytnoi strichky*, Kyiv, Ukraine, 128 p.
3. Uzun, V.Ya. (2012), “Russian politics of support to agriculture and the need for its adjustment after WTO accession”, *Voprosy ekonomiki*, no. 10, pp. 132-149.
4. Chapko, I. and Kobuta, I. The current agricultural support policies in Ukraine (analysis and proposals), available at: http://un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy_support_UKR_.pdf.
5. Zhalilo, Ya.A. (2011), *Rozvytok ahrarnoho vyrobnytstva yak peredumova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy: analitychna dopovid* [The development of agrarian production as the precondition ensuring food security of Ukraine: analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine, 39 p.
6. Borodina, O.M., Heiets, V.M., Hutorov, A.O. etc. (2012), *Ukrainska model ahrarnoho rozvytku ta yii sotsioekonomichna pereoriientatsiia* [Ukrainian model of agrarian development and its socio economic the reorientation], NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnnozuv, Kyiv, Ukraine, 56 p.
7. Komarova, I.V. (2010), “The state support of the agricultural sector of Russia and Ukraine: a comparative analysis using of international indicators”, *Nauchnyy zhurnal KubGAU*, no. 55(01), available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-podderzhka-agrarnogo-sektora-rossii-i-ukrainy-sravnitelnyy-analiz-s-ispolzovaniem-mezhdunarodnyh-pokazateley>
8. Dibrova, A.D. (2008), *Derzhavne rehulivannia silskohospodarskoho vyrobnytstva: teoriia, metodolohiia, praktyka* [The state regulation of agricultural production: theory, methodology, practice], VPD „Format”, Kyiv, Ukraine, 488 p.

УДК 330.341.1(061.1ЄС+477)

Полякова Ю.В.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівська комерційна академія

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС ТА УКРАЇНИ

Poliakova J.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department
of international economic relations
Lviv Academy of Commerce

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF INNOVATION ACTIVITY IN THE EU AND UKRAINE

Постановка проблеми. Беручи до уваги сучасні тенденції економічного розвитку, уряди країн ЄС посилюють увагу до проблем інноваційної діяльності, яка вважається важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. У зв'язку з цим, головними характеристиками економіки ЄС виступають інтелектуалізація та інформатизація, які є похідними від науки та науково-технічного прогресу. В ЄС протягом останніх років відбулися значні зміни в інноваційній політиці та механізмах і засобах стимулювання інноваційної діяльності як на